

'Secularisten maken van religie een nieuwe zondebok'

Vroeger richtten gelovigen hun agressie op een zondebok, stelt de filosoof Girard. Tegenwoordig is godsdienst zelf zondebok geworden.

Paul van Velthoven

Wetenschappers uit Europa, de Verenigde Staten en de Arabische wereld bogen zich afgelopen week tijdens een vijfdaagse conferentie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam over geweld en religie.

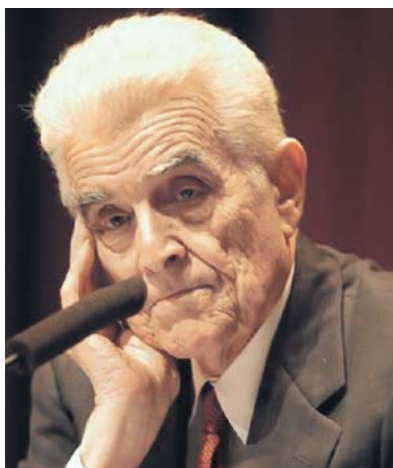
Tijdens deze conferentie stond het werk van de Franse filosoof René Girard (83) centraal. In 1961 schrijft hij in zijn eerste belangrijke boek, *De romantische leugen en de romanseksse waarheid*, dat een mens niet begeert wat hij zelf wil hebben, maar wat een belangrijke ander begeert. Door die begeerte – te hebben wat de ander heeft of te willen zijn wat de ander is – is deze ander niet langer idool, maar een concurrent. Hieruit ontstaat de rivaliteit. Dit nabootsen dat tot rivaliteit leidt, ziet Girard in elke cultuur terug en volgens hem is het de taak van religie om deze strijd van 'allen tegen allen' in te dammen; door een God te introduceren die het strijden verbiedt, maar ook door een (slacht)offer, dat het strijden doorbreekt. Door in een samenleving een zondebok aan te wijzen richten de mensen hun pijlen niet meer op elkaar, maar op die ene zondebok. De zondebok verenigt dus de strijdende partijen, zowel personen, groepen als landen.

Wat Girard nu in het christendom heeft getroffen is dat Jezus als zondebok fungeert. De eindeloze cyclus van geweld door nabootsing wordt in het verhaal van de lijdende Christus die zichzelf opoffert doorbroken. Dit inzicht heeft Girard in een reeks van boeken uiteen gezet en maakt hem zonder twijfel tot een van de meest originele en diep gravende apologeten van het christendom. Lange tijd werd hij in Frankrijk door de toonaangevende intelligentia genegeerd, maar daar is de laatste jaren verandering in aan het komen nadat hij twee jaar geleden tot lid van de Franse Académie française werd gekozen.

De laatste jaren heeft zijn theorie een nieuwe actualiteit gekregen. In het huidige debat tussen secularisten en gelovigen dat na de aanslagen in New York is opgelaaid wordt de godsdienst zelf tot zondebok verheven waar volgens de eersten korte metten mee moet worden gemaakt. Daartegenover stelde Girard in een

vraaggesprek met *Le Monde* dat niet religie als zodanig veelvuldig tot geweld leidt, maar in dit geval de woede van religieus geïnspireerde wraakzuchtigen die in geweld rivaliseren met anderen wiens gedrag ze kopiëren.

Deze rivaliteit vindt in een tijd van globalisering op wereldschaal plaats. De ene religie maakt de andere zwart om eenheid te krijgen in de eigen kring. „De religie tot zondebok maken is daarom niets anders dan een armzalige poging om aan het gezicht te onttrekken hoe zeer rivaliteit, jaloezie en wrok tot geweld lei-

René Girard

den”, aldus Girard.

Tijdens de conferentie bleek pas goed hoe moeilijk die kloof tussen secularisten en gelovigen te dichten is. In Nederland wordt tolerantie aanbevolen, maar volgens Jan Peters, arabist en vicevoorzitter van Pax Christie Nederland, komt dit vooral neer 'op vergaande onverschilligheid'.

Als antwoord op die onverschilligheid heeft Girard zich vierkant achter paus Benedictus geschaard. Girard onderschrijft diens strijd tegen het relativisme van waarden. Volgens de Nijmeegse katholieke theoloog Erik Borgman dreigt nu het gevaar dat het christendom zoals Benedictus en Girard dit opvatten een factor wordt in de rivaliteit tussen godsdiensten en culturen. Volgens Borgman moet men het christendom niet opvatten als een theorie die onherroepelijk waar is noch als een cultuur die smetteloze waarden verkondigt. Het is daarentegen een religie die laat zien hoezeer de mens afhankelijk is van de goddelijke genade. „De missie van de christenen is niet de problemen van de wereld op te lossen door een absolute waarheid te verkondigen, maar te wijzen op plaatsen waar dit op een redelijke wijze kan gebeuren”, aldus Borgman.